

Účasť cirkvi na obrane Uhorska

Realizácia zákonného článku 63/1397 na príklade Bratislavskej kapituly¹

NORBERT C. TÓTH

The Church's Participation in the Defence of Hungary. The Implementation of the Legal Article No. 63/1397 by Way of Example of the Bratislava Chapter

ABSTRACT: The paper deals with a little explored topic. On the basis of presented data it states that the church tax aimed at defending Hungary was paid by a large number of church dignitaries. Besides secular provostries the tax also had to be paid by archdeacons, Benedictine abbeys and Premonstratensian provostries. Based on the legal article, each church dignitary was obliged to pay half of all of his income. The question is whether it is possible to determine the group of those who really paid this tax. Using the obtained data, there is a good precondition for finding an answer to this question. In the following lines we will look for answers to the following questions: Who and how much would pay? Were some dignitaries exempt from the tax or were they accorded at least some tax concessions? In which years was the tax collected? Who would collect the tax and to what end would they invest the money?

Keywords: Hungary, history, church tax, 14th and 15th centuries, country defence, Bratislava chapter

„Baróni a šľachtici krajiny nariadili, že každý cirkevný hodnostár je povinný odovzdať polovicu všetkých svojich príjmov na ochranu pohraničného územia štátu, a to dovtedy, kým trvá súčasná vojna voči pohanom;² a obyvatelia štátu polovicu desiatku, ktorá z príjmov poddaných prináleží cirkvi,³ majú odovzdať len tým, ktorí

¹ Štúdia vznikla na základe výskumu listín Bratislavskej kapituly z obdobia rokov 1421 až 1425. Bližšie: C. TÓTH, Norbert - LAKATOS, Bálint - MIKÓ, Gábor. *A pozsonyi prépost és káptalan viszálya (1421 - 1425)*. Budapest : MTA TKI, 2014.

² „Extitit etiam per barones et nobiles regni nostri antedictos ordinatum, ut universi viri ecclesiastici mediam partem omnium proventuum ipsorum pro tuitione confiniorum dicti regni nostri durante dumtaxat guerra presenti paganorum prescriptorum dare deberent et aministrare teneantur” - *Decreta Regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns 1301-1457*. Collectionem manuscriptam Francisci Döry additamentis auxerunt, commentariis notisque illustraverunt Georgius Bónis, Vera Bácskai. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1976 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-11) (ďalej DRH 1301 - 1457) s. 172.

³ „et quod nullus regnicolarum nostrorum mediam partem decimarum quarumvis a iobagionibus eorum provenientium ipsi viris ecclesiasticis” - tamže.

boli barónmi a šľachtou vybraní na vyberanie týchto príjmov,⁴ a to tak, že tieto príjmy nemôžu použiť na nič iné, výlučne len na obranu pohraničia štátu.“⁵ V októbri roku 1397 na sneme v meste Temešvár týmito slovami zaviedli mimoriadnu daň vyrubenú cirkvi, na základe ktorej polovicu svojich príjmov musela odovzdať kráľom vymenovaným vyberačom daní pre panovníka. Pre plynulejšie vykonanie zákonného článku prerušili výsady kráľa Ľudovíta z roku 1351,⁶ a to čl. 65 toho istého zákona, respektíve nariadení, že desiatok až do konca vojny proti Turkom nemôžu zaplatiť v naturáliách, ale – aspoň zdanenú časť – musia zaplatiť v peniazoch.⁷

Výberom polovice cirkevných príjmov do kráľovskej pokladnice sa prakticky prvý a v podstate aj naposledy zaoberal József Deér. V jednej zo svojich prác tejto téme venoval celý odsek. Podľa neho „zaplatenie tejto brannej dane zotrvalo počas celej doby panovania kráľa Žigmunda. V 30-tych rokoch vidíme, že panovník sa raz ročne stretne so zainteresovanými predstaviteľmi cirkvi svojej krajiny a s ich súhlasom stanoví výšku budúročného príspevku. Keďže nová daň slúži výlučne na vojnové výdavky, nemôžu pochybovať o investovaní týchto peniazov, už ani kvôli tomu, že peniaze vo väčšine prípadov preberajú hlavní funkcionári vymenovaní na obranu pohraničia.“⁸ Elemér Mályusz bol iného názoru ako József Deér. Síce si všimol, že v rokoch 1387 až 1399 viackrát vyrubili mimoriadnu daň, ale keďže v nasledujúcom období nenašiel podobný údaj, myslel si, že túto daň kráľ nevedel vymôcť s odôvodnením, podľa ktorého „dôsledné vyberanie by si vyžiadalo ráznejší postoj, na to ale Žigmund nebol schopný“.⁹ O dani vyrubenej na príjmy cirkevných hodnostárov dokonca nenapísal vo svojej monografii ani slovo.¹⁰ (Jedným z dôvodov toho, že Mályusz mlčal o tejto veci, mohlo byť, že v dobe napísania knihy *Zsigmondkori Oklevéltár* ešte neprekročil rok 1410. Druhým dôvodom je, že v archívnych fondoch – zo známych dôvodov – chýbajú vzäzky, v ktorých sa nachádzajú súvisiace údaje.) Oproti tomu Pál Engel vyrátajúc mimoriadne príjmy kráľa Žigmunda napísal nasledujúce: „Okrem toho Žigmund mal aj mimoriadne, ale pravidelné príjmy: ťažkú daň, ktorú ... v roku 1397 vyrubil na cirkev. ... Kým Žigmund žil, postaral sa o to, aby tieto obrovské príjmy naozaj dostal. Výšku dane nepoznáme, ale pravdepodobne

⁴ „sed talibus, quos pro ipsi mediis fructibus et proventibus colligendis ac aministrandis nos una cum baronibus et nobilibus regni nostri eligemus, dare teneantur“ – tamže.

⁵ „sic videlicet, quod tales proventus non ad alia aliqua facta, nisi pro tuitione regni nostri prenotata exponantur“ – tamže.

⁶ Porovnaj so zák. čl. 6 z roku 1351 (DRH 1301 – 1457, s. 132).

⁷ „ideo per barones et nobiles regni nostri ... propter facta paganorum prescriptorum unanimi voluntate sancitum extitit pariter et ordinatum, ut usque tempus prefixum universi proventus ecclesiasticarum personarum, qui actenus cum frugibus recipi consueverunt, cum denariis recipi et aministrari possint“ – DRH 1301 – 1457, s. 172.

⁸ DEÉR, József. Zsigmond király honvédelmi politikája. In *Királyság és nemzet (Tanulmányok 1930 – 1947). I. köt.* Máriabesnyő; Gödöllő : Attraktor, 2005 (Historia Incognita), s. 174, citát zo strany 175.

⁹ MÁLYUSZ, Elemér. *Zsigmond király uralma Magyarországon*. Budapest : Gondolat, 1984, s. 114-115.

¹⁰ Ani na jednom mieste nespomenul polovicu cirkevných príjmov. Porov. MÁLYUSZ, Elemér. Les débuts du vote de la taxe par les Ordres dans la Hongrie féodale. In *Nouvelles études historiques publ. à l'occasion du XII. Congrès Int. des Sciences Historiques*. 1. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1965, s. 57-62; MÁLYUSZ, Zsigmond király uralma, s. 210, 241-242. – Oproti tomu v najnovšom zhrnutí bola téma prezentovaná na jednom riadku. Porov. DRASKÓCZY, István. *A tizenötödik század története*. Budapest : Pannonica, 2000, s. 166.

sa pohybovala okolo sumy 100-tisíc zlatých ročne.”¹¹ Keďže Engel nespresnil svoju mienku,¹² v nasledujúcich riadkoch sa budeme snažiť nájsť odpoveď na to, či sa dá určiť a potvrdiť výška tejto dane.

V jednej z listín, ktoré sa nachádzajú v zbierke listín bratislavského sporu, presnejšie v 19. bode obžaloby podanej Bratislavskou kapitulou, sa nachádza nasledujúca dôležitá informácia ohľadom vyberania dane: kanonici povedali, že niekdajší Ján Jubar, predchodca aktuálneho prepošta, kvôli zaplateniu kráľovskej dane im zostal dlžný, preto nariadil, aby uvedenú sumu zaplatil jeho nástupca zo svojich príjmov. Súčasný prepošt však od svojho vymenovania odmietal zaplatenie dane.¹³ Keďže prepošt Ladislav Soós na obžalobu vecne nereagoval, kanonici vo svojej odpovedi podrobne vymenovali, aké kroky urobili, aby prepošt vyrovnal svoj účet ohľadom dane, ktorú majú platiť spoločne.¹⁴ Nakoniec sa vymenovaní sudcovia rozhodli tak, že zaplatenie kráľovskej dane je povinnosťou aj prepošta, aj kapituly. Pri potvrdení tohto rozhodnutia použili listinu kráľa Žigmunda z roku 1410, ktorú potvrdil svojou tajnou pečatou. V listine panovník prikázal prepoštovi a kapitule, aby zaplatili daň vo výške 200 zlatých, okrem toho sudcovia použili aj potvrdenku o zaplatení dane z roku 1411.¹⁵ O kráľovskej brannej dani môžeme počuť aj v predchádzajúcom bode obžaloby podanej kapitulou, presnejšie v 17. bode: podľa tejto časti obžaloby v roku 1421 kapitula mala rôzne náklady, ktoré sa týkali ako prepošta, tak aj ich, na kráľov príkaz platili aj brannú podporu.¹⁶ Tento posledný výrok môžeme potvrdiť aj my na základe listinného materiálu. Zachoval sa text listiny vydané v Bratislave dňa 1. júna 1421, na základe ktorej niekdajší slavónsky bán Pavol Bissenus z Mojzesova potvrdil bratislavskému prepoštovi a kapitule, že na základe príkazu kráľa Žigmunda vyrubenú daň (*pro taxa per ... regem eisdem imposta*), 200 nových denárov, zaplatili krajinskému sudcovi Petrovi z Perína (Perénimu).¹⁷ Na základe dvoch bodov obžaloby môžeme platenie (brannej) dane považovať za zaužívanú prax v posledných desaťročiach. S dôrazom na našu tému by bolo dôležité zistiť, či naozaj dokážeme hovoriť o tej dani vyberanej ako polovicu príjmov, ktorú vyrubili v Temešvári v roku 1397, alebo v našich prameňoch sa stretávame s inou mimoriadnou daňou,¹⁸ ktorú panovník vyrubil. Aby sme mohli nájsť odpoveď na túto otázku, musíme sa chronologicky vrátiť k začiatku Žigmundovho panovania.

Prvý údaj o platení dane cirkevnými hodnosťarmi poznáme z roku 1393: 12.

¹¹ ENGEL, Pál. *Szent István birodalma*. Budapest : MTA Történettudományi Intézet, 2001, s. 192.

¹² Ani v štúdiu, ktorú považujeme za predhovor kapitoly, sa okrem zákona neodvolal na nič iné. Porov. ENGEL, Pál. A magyar királyság jövedelmei Zsigmond korában. In GLATZ, Ferenc (eds.). *A tudomány szolgálatában. Emlékkönyv Benda Kálmán 80. születésnapjára*. Budapest : MTA Történettudományi Intézet, 1993, s. 29.

¹³ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Viď listnu č. 15 (319/38-42. a 320/1.-2. riadok).

¹⁴ Tamže, 320/19.-20. riadok.

¹⁵ Tamže, 321/26.-29. riadok.

¹⁶ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Viď listinu č. 14 (311/26-30. riadok).

¹⁷ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Viď listinu č. 1.

¹⁸ Poznáme údaj z roku 1437: Ostrihomský arcibiskup Juraj Pálóci v listine vydané v Budíne dňa 22. februára 1437 potvrdil Bratislavskej kapitule zaplatenie 100 zlatých, sumu mu mali odovzdať na príkaz panovníka kvôli vážnym potrebám kráľa a štátu (*pro certis et arduis negotiis sue maiestatis et regni imposuit iuxta commissionem eiusdem sue serenitatis nobis persolverit*). Slovenský národný archív (SNA), Súkromný archív Bratislavskej kapituly (SaBk) H-8-140, rovnako <<http://monasterium.net>> č. 633.

februára kráľ Žigmund potvrdil leleskému prepoštovi Dominikovi Pálócimu zaplatenie vyrubenej kráľovskej dane (*de taxa nostra regali super ipsum imposita*).¹⁹ Nasledujúca listina bola adresovaná tiež leleskému prepoštovi. Panovník mu 4. mája 1395 prikázal, aby na základe predchádzajúcej listiny z aktuálne vyrubenej dane prepoštom rádu premonštrátov odovzdal 120 zlatých Šinkovi Ludánimu.²⁰ (V súvislosti s výzvou na zaplatenie môže existovať ďalšia listina z roku 1395 potvrdzujúca prepoštovi Dominikovi zaplatenie 100 zlatých, ktoré si požičal v Budíne.²¹) Napokon náš tretí údaj pochádza z doby pred začiatkom nikopolského ťaženia. Panovník 12. júna 1396 prikázal prepoštom rádu premonštrátov v Jasove, Turci, Šahách, Bzovíku, Csúte, Hatvani a pri Veľkom Varadíne, aby – keďže kvôli Turkom a ostatným nepriateľom štátu na účel aktuálneho ťaženia vyrubil na nich daň²² – do 15 dní zaplatil jasovský prepoš 212, turčiansky 270, bzovický 112, šahanský 100, csútsky 50, hatvanský 20 a varadínsky prepoš 40 zlatých ich predchodcovi (*superiori vestro*), leleskému prepoštovi Dominikovi.²³ (Tento prameň síce pochádza z doby, keď ešte spomínaný článok nebol platný, ale – spočítajúc sumy – je jednoznačné, že prepoštvá premonštrátov aj v nasledujúcom období platili podobnú sumu, viď nižšie.)

Na základe vyššie vymenovaných údajov pravdepodobne nemusíme vážnejšie dokazovať, že čl. 63 zákona z roku 1397 fixoval už dlhoročnú prax a okrem toho umožnil panovníkovi, aby jeho ľudia každý rok vyzbierali túto daň pre kráľovskú pokladňu. To, že daň vyzbierali, sa dá jednoducho dokázať na základe kvitancií nachádzajúcich sa v Súkromnom archíve Bratislavskej kapituly. Doteraz nájdené listiny, spolu s ostatnými,²⁴ sa dajú použiť aj na iné účely (viď údaje v 1. tabuľke).

TAB. 1

<i>Právny titul/pomenovanie dane</i>	<i>Dátum</i>	<i>Prameň</i>
mediorum proventuum ecclesiasticorum ... pro tuitione confiniorum regni sui dari et solvi	4. 12. 1397	ZsO I., č. 5098 (DF 209978)
ratione mediorum fructuum ecclesie ipsorum pro custodia et tuitione confiniorum regni deputatorum anno dumtaxat pro presenti	2. 4. 1398	ZsO I., č. 5245 (DF 286214)
ratione taxe regalis anni presentis de ecclesiis ordinis ... provenire debentis	11. 9. 1398	ZsO I., č. 5487 (DF 234020)

¹⁹ MÁLYUSZ, Elemér - BORSA, Iván - C. TÓTH, Norbert - NEUMANN, Tibor - LAKATOS, Bálint (eds.). *Zsigmondkori oklevéltár I–XII. (1387 – 1425)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1951 – 2013 (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II-1, 3-4, 22, 25, 27, 32, 37, 39, 41, 43, 49, 52) (ďalej ZsO) I., č. 2826 (DF 234001).

²⁰ „de pecunia presentis taxe super prepositis ordinis vestris per vos iuxta contenta aliarum literarum nostrarum dicari debende,“ – ZsO I., č. 3959 (DF 234005).

²¹ ZsO I., č. 4212.

²² „propter presentem expeditionem exercituaem ... contra Turkos et alios regni nostri emulos duximus instaurandum taxam infrascriptam“ – ZsO I., č. 4438 (DF 234011) – Cituje DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 205, pozn. 84.

²³ Tamže.

²⁴ Porovnaj DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 206, s údajmi v pozn. 85 pod čiarou.

ratione mediorum fructuum vestri ex parte nostre maiestati iuxta statutum et decretum alias in Themesvar factum provenire debendorum	5. 11. 1398	ZsO I., č. 5559 (DF 234023)
pretextu medietatis proventuum et reddituum ... iuxta decretum alias in Themesvar factum nobis dare debentium	15. 12. 1398	ZsO I., č. 5617 (DF 234019)
ad cameram regiam ratione mediorum proventuum ipsorum [<i>sc. prepositi et capituli ecclesie Posoniensis</i>]	13. 1. 1399	ZsO I., č. 5657 (DF 286215)
cum universis prelati et aliis viris ecclesiasticis iuxta contenta aliarum litterarum nostrarum [<i>sc. regis</i>] exinde confectarum pretextu occupationis medietatis omnium possessionum et proventuum earundem	5. 6. 1399	ZsO I., č. 5899 (DL 42710)
taxa pro conservatione confiniorum regni super prelatos et viros ecclesiasticos ... iuxta dispositionem, moderationem et limitationem eorundem prelatorum ... annis singulis per eosdem solvendis fuit taxatum	6. 7. 1399	DF 228131
iuxta moderationem et dispositionem prelatorum et virorum ecclesiasticorum pro conservatione et tuitione confiniorum regni Hungarie ratione mediorum fructuum nostre prepositure et dicti capituli similis taxati	26. 7. [1399]	DF 273033. Z roku vydania listiny vidno len <i>millesimo [...]gesimo [...]</i> , ale na základe predchádzajúcej listiny (DF 228131) určite ide o rok 1399.
ratione mediorum fructuum ecclesie sue prepositure [<i>sc. Dominici prepositi ecclesie de Lelez</i>] ad cameram regiam	15. 12. 1399	ZsO I., č. 6199 (DF 234027)
mediorum fructuum et proventuum monasterium et ecclesiarum ordinis Premonstratensis	30. 4. 1400	ZsO II., č. 235 (DF 234068)
ratione mediorum fructuum sue abbacie [<i>sc. abbatis de Bakon</i>] pro custodia confiniorum regni amministrando taxatas extiterat ... ad camaram regiam	13. 10. 1400	PRT VIII., 423 (DF 207512)
ratione mediorum fructuum [<i>sc. prepositi et capituli ecclesie Posoniensis</i>] ... pro tuitione et defensione confiniorum regni ad camaram regiam	15. 10. 1400	ZsO II., č. 555 (SNA, SaBk, H-8-135)
per regiam maiestatem pro taxa eis [<i>sc. dominis de capitulo Agriensi et aliquibus dignitates tenentibus in eadem ecclesia</i>] impositis	26. 6. 1406	ZsO II., č. 4836 (DL 42890)
pro allevatione et subsidio nostri exercitus	8. 3. 1408	ZsO II., č. 5977 (DF 279137)
ex certis et rationabilibus de causis anno in presenti super vos [<i>sc. capitulum ecclesie Posoniensis</i>] pro taxa inposuimus	11. 3. 1408	ZsO II., č. 5981 (SNA, SaBk, H-8-136)
taxas seu collectas exercitiales	25. 4. 1408	ZsO II., č. 6062 (DL 9403)
pro exercituali expeditione	24. 6. 1419	ZsO VII., č. 698 (DF 228421)
pro taxa per ... regem eisdem [<i>sc. preposito et capitulo ecclesie Posoniensis</i>] imposita	1. 6. 1420	TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 1 (SNA, SaBk, R-1-18)

pro continuandis et exequendis servitiis ... Sigismundi ... regis ... Hungarie ... exercitibus ducentos florenos iuxta continentias litterarum eiusdem domini nostri regis anno in presenti nobis persolvi debendos	1421	TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 2 (SNA, SaBk, H-8-137)
capellanum nostrum [sc. <i>Alberti Ungi</i>] in facto taxarum per ... regem per vos nobis dare deputatarum ad vestram fraternitatem [sc. <i>prepositum ecclesie de Lelez</i>] duxisse destinendum	27. 3. 1421	ZsO VIII., č. 335 (v edícii chybné, porov. DF 234147)
tum pro tuitione confiniorum regni nostri Hungarie ..., tum etenim pro extirpatione vyklephistarum heretica pravitate offuscatorum in ... regno nostro Bohemie pululantium necessario habemus validum exercitum congregare pro huiusmodique exercitus gentium levatione per vos [sc. <i>prepositum et capitulum ecclesie Posoniensis</i>] more et ad instar ceterorum virorum ecclesiasticorum in regno nostro ... beneficia tenentium nobis subsidium volumus ministrari	8. 3. 1422	ZsO IX., č. 278 (DF 228380)
taxam exercitualem per nos super vos [sc. <i>capitulum ecclesie Alberegalis</i>], sicuti super alias dicti regni nostri ecclesias impositam	1. 7. 1422	ZsO IX., č. 743 (DL 101713)
taxa per ... Sigismundum ... regem ... super ipsos [sc. <i>prepositum et capitulum ecclesie Scepusiensis</i>] inposita et per eosdem nobis dari commissa	16. 1. 1424	ZsO XI., č. 48 (DF 263106)
taxam ratione dicte ecclesie [sc. <i>Posoniensis</i>] eorum ipsis per dictum dominum regem anno in presenti impositam	12. IV. 1425	TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 19 (SNA, SaBk, H-8-138)
capitulum Nitriense secundum mandatum ... regis ... nos pro sallario nostro exercituali ... dare tenebatur	11. 4. 1426	DF 273608
per regiam maiestatem anno in presenti ratione taxe impositis	21. 4. 1426	DF 228255
pro taxa ... preposito et ipsi capitulo dicte ecclesie [sc. <i>Posoniensis</i>] per regiam maiestatem imposita	2. 6. 1427	DF 228058
pro taxa per regiam maiestatem anno in presenti inposita	27. 2. 1429	TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 21 (SNA, SaBk, H-8-140.)
taxe ad ecclesias et capitula ipsius regni nostri Hungarie ratione exercituali nostre expeditionis contra hostes et inimicos eiusdem regni nostri presertimque contra hereticos Huzitas necessario faciende, imposite et imponende	25. 1. 1430	DF 278001 (porov. DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 206, pozn. 86)

V tabuľke si môžeme všimnúť, že od spísomnenia zákona sa pomenovanie dane stále menilo. Ako sa daň stala „všeobecne známou“, postupne sa na ňu odvolali v stále kratších formách: občas chýbal prívlastok cirkevný, inokedy slová odkazujúce na polovicu príjmov, nakoniec vo viacerých prípadoch chýbali obe označenia a figuroval len výraz *taxa*. Týmto krokom sa identifikovanie dane stalo veľmi ťažkým. V 20-tych rokoch 15. storočia nastala aj iná zmena. Kým v zákone z roku 1397 vyberanie dane zdôvodňovali len obranou pohraničia proti Turkom, so zmenou

vojenskej situácie sa to rýchlo zmenilo. Zmenil sa aj právny titul vyberania dane na ochranu štátu od rôznych nepriateľov, ale najmä na daň na ochranu pohraničia proti husitom. Skrátene právneho titulu dane v listinách má za následok i to, že problematika nebola frekventovaná a otázkou sa nezaoberal nik okrem Józsefa Deéra, a to aj napriek tomu, že sa táto daň stala najdôležitejším extra príjmom kráľovstva.

V nasledujúcich riadkoch budeme hľadať odpovede na nasledujúce otázky: Kto a akú sumu platil? (Dá sa na základe výšky dane posúdiť príjem jednotlivých účastníkov?) Dostali oslobodenie od zaplataenia tejto dane, alebo aspoň jej zmiernenie? Z ktorých rokov poznáme údaje na vyberanie? Kto bol vyberačom dane a na aké ciele investoval peniaze?

***

Na základe textu zákona každý muž cirkvi (*universi viri ecclesiastici*) musel povinne odovzdať polovicu všetkých svojich príjmov. Otázne je, či je možné určiť okruh tých, ktorí túto daň určite platili? Pomocou získaných údajov existuje dobrý predpoklad pre nájdenie odpovede na túto otázku. Najprv sa však pozrime na údaje. Nasledujúca tabuľka obsahuje tieto informácie: v prvom stĺpci sa nachádza meno platiteľa, v druhom suma, v treťom dátum a prameň. (Suma nachádzajúca sa v tabuľke je uvedená vo forme, ako sa nachádza v listinách, ale i napriek tomu musíme uviesť niekoľko údajov. Uvedené sumy neznamenajú to, že dotčení daň zaplatili v uvedenej mene, respektíve v zlatých a nových zlatých – čiže 100 nových denárov za jeden zlatý – znamenajú rovnakú hodnotu a v podstate sú uvedené ako prepočítajúce hodnoty.²⁵)

TAB. 2

Inštitúcia	Suma	Dátum a prameň
<i>Svetské cirkvi</i>		
Jágerský biskup a Jágerská kapitula	600 nových zlatých	4. 12. 1397 (ZsO I., č. 5098)
	200 nových zlatých	26. 6. 1406 (ZsO II., č. 4836)
Ostrihomská kapitula	?, od roku 1413 neplatila	4. 9. 1412 (ZsO II., č. 2618)
Stoličnobelehradská kapitula	?	1. 7. 1422 (ZsO IX., č. 743)
Kráľovská kaplnka	?	20. 1. 1406 (ZsO I., č. 4397)
Nitrianska kapitula	100 nových zlatých	11. 4. 1426 (DF 273608)
Pätkostolský biskup a kapitula	?	5. 6. 1399 (ZsO I., č. 5899)
Spišská kapitula	300 nových zlatých	16. 1. 1424 (ZsO XI., č. 48)
Vasvárska kapitula	200 zlatých	8. 3. 1408 (ZsO II., č. 5977)
Zemplínsky archidiakon	?, oslobodený v rokoch 1412 a 1413	15. 5. 1413 (ZsO IV., č. 590)
Dekanáty na území Sedmohradska	1800 nových zlatých (Brašov: 200, Sibiu: 400)	1420/1423. (ZsO VII., č. 1784, X., č. 365)

²⁵ Porov. s listinou z roku 1408, podrobnejšie v nasledujúcich častiach. (ZsO II., č. 5977, DF 279137).

Bratislavská kapitula		200 zlatých (100 nových denárov) 170 zlatých (30 odpustili) 200 zlatých 200 zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých 200 nových zlatých	2. 4. 1398 (ZsO I., č. 5245) 6. 7. 1399 (DF 228131) 11. 3. 1408 (ZsO II., č. 5981) 1411 (TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 15. 321/28-29. r.) 24. 6. 1419 (ZsO VII., č. 698) 1. 6. 1420 (TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 1) 1421 (TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 2) 8. 3. 1422 (ZsO IX., č. 278) 12. 4. 1425 (TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 19) 21. 4. 1426 (DF 228255) 2. 6. 1427 (DF 228058) 27. 2. 1429 (TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost, č. 21)
<i>Rehole</i>			
<i>Benediktíni</i>	Bakonybél	132 zlatých	13. 10. 1400 (ZsO II., č. 551)
<i>Prepoštvá premonštrátov</i>			5. 11. 1398 (ZsO I., č. 5559)
	Bzovík	112 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Csút	50 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Hatvan	20 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Jasov	212 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Leles	215 nových zlatých 106½ nových zlatých (polovica) ?	15. 12. 1398 (ZsO I., č. 5617) 30. 4. 1400 (ZsO II., č. 235) 27. 3. 1421 (ZsO VIII., č. 335)
	Šahy	100 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Turiec	270 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)
	Váradhegyfok	40 zlatých	12. 6. 1396 (ZsO I., č. 4438)

Na základe uvedených údajov môžeme uviesť, že daň platila široká vrstva cirkevných hodnostárov. Okrem svetských prepoštstiev museli daň zaplatiť aj archidiakoni, benediktínske opátstva a prepoštvá premonštrátov. Vďaka súkromnému archívu Leleského prepoštstva, kde sa zachovalo veľa prameňov týkajúcich sa ranných dejín dane, poznáme najlepšie údaje o premonštrátoch. Vieme, koľko museli zaplatiť spolu a aj každý zvlášť do kráľovskej pokladnice. Údaje o ostatných reholiach nepoznáme náhodne, na základe svojich regúl totiž boli oslobodené od platenia dane. V prípade kartuziánov je známa aj konkrétna udalosť. 25. apríla 1408

sa objavil na kongregácii spišských kopijníkov kninský biskup Ladislav z Vlkovej,²⁶ správca kláštora Skaly útočiska, a žiadal dôkaz, na základe ktorého mnísi nemuseli platiť brannú daň za svoj dom. Prítomní šľachtici jednoznačne potvrdili, že podľa ich pamäti mnísi nikdy nemuseli platiť brannú daň za svoj dom na Skale útočiska,²⁷ správcovi o tom vystavili aj privilegálnu listinu.²⁸

Z kvitancií vystavených pre rôzne inštitúcie je zrejmé, že v nasledujúcich rokoch/desiatročiach po zavedení dane mali možnosť platiť v čiastkach. Napríklad 13. januára 1399 zaplatila Bratislavská kapitula 75 nových zlatých, neskôr z aktuálneho roku im odpustili 30 z pôvodnej sumy 200 zlatých.²⁹ Podľa údajov z nasledujúcich rokov vieme, že dátum platenia prispôbili veľkým sviatkom. Bratislavský kanonik Mikuláš v mene prepošta a kapituly 15. októbra 1400 zaplatil 24 nových zlatých, a to tak, že z celej sumy 18 zlatých na sviatok narodenia svätého Jána Krstiteľa, kým zvyšnú sumu na 15. deň sviatku svätého Michala.³⁰ Údaje z Bratislavy môžu poslúžiť i na určenie podielu platenia medzi prepoštom a kapitulou. Na základe toho sa dá povedať, že prepošt musel zaplatiť štvrtinu celej sumy.³¹ Poznáme len jedinú výnimku z roku 1399, keď sa kapitule podarilo znížiť sumu z 200 zlatých na 170, prepošt sa striktnie len v tomto roku (*absque omni occasione*) zaviazal zaplatiť 60 nových zlatých.³² Podľa posledného podobného dokladu Jágerská kapitula v roku 1406 z vyrubených 200 nových zlatých 26. júna odovzdala kráľovskému zmocnencovi 158 nových zlatých.³³ Druhý prípad poznáme z opačnej časti krajiny. Leleský prepošt Dominik 11. septembra 1398 zaplatil 56 zlatých, kým o tri mesiace neskôr, 15. decembra, ďalších 107 a pol nových zlatých, a to z vyrubenej sumy 215 nových zlatých.³⁴ Pravdepodobne aj v roku 1400 platil v dvoch čiastkach, keďže 30. apríla odovzdal 106 a pol nových zlatých,³⁵ čo je presne polovica obvyklej sumy. Druhú polovicu teda – aj keď sa prameň nezachoval – vyplatil neskôr. Tento spôsob platby, i keď detaily ešte nie sú celkom známe, sa objavil začiatkom 15. storočia, a to premenou jednorazovej platby dane. Súčasne si však musíme pripomenúť, že v skúmanom období sa výška dane nezmenila. Toto pripomenutie súčasne posilňuje našu hypotézu, podľa ktorej v pozadí zavedenia dane v roku 1397 nemáme hľadať dočasný úmysel, ale tiež to, že oproti textu článku táto daň v skutočnosti neznamenala aktuálnu ročnú polovicu všetkých príjmov jednotlivých inštitúcií, ale vopred stanovenú sumu. Čiže nemali platiť na základe ročného príjmu, ale výšku dane každý rok považovali za konštantnú sumu a očividne takto o tom uvažovali

²⁶ ENGEL, Pál. *Magyarország világi archontológiája 1301 – 1457. I. köt.* Budapest : História – MTA Történettudományi Intézete, 1996, s. 85.

²⁷ „predicti fratres de dicta curia ipsorum unquam taxam aliquam ac collectam exercitualement exsolvissent” – ZsO II., č. 6062 (DL 9403).

²⁸ Tamže – V roku 1414 mnísi požiadali Spišskú kapitolu o prepis listiny.

²⁹ ZsO I., č. 5657 a DF 228131 (s dátumom okolo roku 1398 viď: DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 206, pozn. 85).

³⁰ ZsO II., č. 555 (porovnaj: DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 206, pozn. 85).

³¹ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Viď listinu č. 15. (321/10-13. riadok).

³² DF 273033 ([1399] júl 26.) – Dátum viď listinu DF 228131 (6. júl 1399).

³³ ZsO II., č. 4836.

³⁴ ZsO I., č. 5487 a 5617.

³⁵ ZsO II., č. 235.

aj cirkevní hodnostári.

Samozrejme, ako pri každom druhu dane, aj v tomto prípade sa objavili žiadosti o oslobodenie od platenia, i keď v zanedbateľnom množstve. Oslobodenia poskytnuté panovníkom sa dajú rozdeliť do dvoch skupín: večné oslobodenie, respektíve časovo obmedzené oslobodenie. V predchádzajúcej kategórii poznáme len dva príklady, hoci ho nezískali zanedbateľné inštitúcie. Kráľovská kaplnka túto milosť získala pomerne rýchlo. Kráľ Žigmund v listine vydané v Budíne dňa 20. januára 1406 oslobodil všetky majetky kráľovskej kaplnky od platenia všetkých starších a novších daní vyrubených na obyvateľov kráľovstva, nech ich vyberajú ako brannú či inú daň.³⁶ Druhým užívateľom výhody bola Ostrihorská kapitula, ktorá – v súlade s dobovou politickou situáciou, kvôli nemilosti Jána Kanižaiho a zabaveníu majetkov arcibiskupstva a Ostrihorského hradu³⁷ – len o šesť rokov neskôr, 4. septembra 1412, získala oslobodenie. Na príhovor hlavného kancelára arcibiskupa Jána panovník slúbil, že peňažnú daň, ktorú v predchádzajúcich rokoch platili páni služobníci kapitúl (*taxa seu pecuniarum collecta*), odteraz už na nich nevyrubí, ale v tom istom čase im pripomenul, že ostatné dane, ktoré sa platia podľa starých zvykov, naďalej musia zaplatiť do kráľovskej pokladne.³⁸

Okrem „večne platného“ oslobodenia panovník na základe aktuálnej situácie z času na čas oslobodil inštitúcie od povinnosti platenia tejto dane, respektíve v jednom prípade máme doklad o tom, že významne znížil výšku dane. Postupujme však chronologicky. Panovník v listine vydané 8. marca 1408 v Körösi povolil Vasvárskej kapitule, aby daň, ktorú skôr vyrubili kvôli ozbrojeniu kráľovského vojska³⁹ vo výške 200 zlatých,⁴⁰ s ohľadom na výšku jej príjmov zaplatila len 100 nových zlatých⁴¹ – nepočítajúc koňa, ktorého (zrejme v prospech plynulejšieho pracovného postupu vicekancelárovi Kelemenovi Korpádimu⁴²) už poslali ako výplatu Jánovi Bicskelemu Zelnaimu,⁴³ prepoštovi v Csázme.⁴⁴ Žiaľ, ani z uvedenej listiny a ani z iného prameňa nemôžeme zistiť, či túto výsadu získali len na jeden rok, alebo aj na všetky budúce prípady.

³⁶ „ab omni onere et exactione censuum, collectarum, datiorum, taxarum quarumlibet in regno nostro ab antiquo tam ..., quam etiam de novo ... aut pro contributione exercituali vel alia quacumque causa et exquisito ingenio generaliter aut singulariter quibusvis aliis regnicolis nostris impendarum” – PESTY, Frigyes - ORTVAY, Tivadar (eds.). *Oklevelek Temesvármegyé és Temesvár város történetéhez. I. köt. 1183 - 1430*. Pozsony : Eder István, 1896, s. 369.

³⁷ C. TÓTH, Norbert. Az esztergom-szentistváni prépostság második vizitációja. In *Egyháztörténeti Szemle*, 2014, 15, s. 14.

³⁸ „demptis solummodo et specialiter exceptis aliis proventibus ab ipsorum possessionibus camare seu fisco nostro regio ab antiquo de iure provenire solitis et consuetis” – ZsO III., č. 2618. Zároveň sa na rube listiny nachádza nasledujúci text: „Gratia facta de non solutione taxe regis.” – DF 237758).

³⁹ „pro allevatione et subsidio nostri exercitus in proximo fiendi” – ZsO II., č. 5977 (DF 279137).

⁴⁰ „vos in ducentis florenis aurei taxaveramus” – tamže.

⁴¹ „in centum florenos per florenum centum denarios novos computando” – tamže.

⁴² C. TÓTH, Norbert. *A székes- és társaskáptalanok prépostjainak archontológiája 1387 - 1437 / Die Archontologie der Präpste der Kathedral- und Stiftskapitel in der Zeit des Königs Sigismund, in Ungarn (1387 - 1437)*. Budapest : MTA TKI, 2013, s. 57.

⁴³ C. TÓTH, A székes- és társaskáptalanok, s. 30. (1405 - 1425; Jána práve z čela Vasvárskeho prepoštvstva v rokoch 1398 až 1404 panovník premiestnil do prepoštvstva v Csázme. Tamže. 70.)

⁴⁴ ZsO II., č. 5977 (DF 279137) – Pod tajnou pečatou sa nachádza relačná poznámka vicekancelára Klimenta.

Ďalšie dva údaje sú chronologicky blízke, čo, samozrejme, nie je náhodnou udalosťou. Panovník, ktorý sa 15. júna 1413 nachádzal v Udine, na žiadosť kaločského arcibiskupa Ondreja Benzi de Gualdo⁴⁵ odpustil opátstvu v Bakonybéli a zemplínskemu archidiakonátu, ako aj ostatným cirkvám (*taxas seu collectas ... uti ad alias regni nostri ecclesias*), zaplatenie vyrubenej dane v minulom aj aktuálnom roku, teda spomínanému Ondrejovi, eventuálne správcovi opátstva a archidiakonovi Oc-tavianovi.⁴⁶ Len o päť dní neskôr panovník, ktorý sa ešte stále nachádzal na spomínanom mieste, svojho kaplána a spolustolníka, vicekancelára a ostrihomsko-svätoštefanského prepošta Jána z Ostrihomu a Štefana *Schrynera*,⁴⁷ farára Kostola svätého Vavrinca ležiaceho mimo bratislavských hradieb (obaja boli bratislavskými kanonikmi), oslobodil od platenia všelijakých daní a podpôr za ich služby a kvôli účte k bratislavskej farnosti.⁴⁸ Súčasne na základe uvedených skutočností panovník všetkým prikázal, keďže vyrubené dane a podpory bratislavskému prepoštovi a kapitule na veky odpustil, hlavne predchádzajúcu daň vo výške sto zlatých,⁴⁹ nech peniaze od nich nepožadujú.⁵⁰ Večná platnosť vyššie uvedenej slobody je otázna, veď ako to vidno aj vo vyššie uvedenej tabuľke, kapitula v roku 1419 určite platila daň, a to dokonca obvyklých dvesto zlatých. Vysvetlením⁵¹ celej situácie by mohlo byť, že obaja „hostia“ čoskoro zomreli. Štefan *Schryner* v prvej polovici roku 1415,⁵² prepošt Ján z Ostrihomu 29. decembra 1417.⁵³ Ak by sme to chceli zhrnúť, panovník sa veľmi dôsledne staral o to, aby čím menej osôb dostalo oslobodenie od platenia dane. Ako je možné vidieť, ozajstné oslobodenie získali len kráľovská kaplnka a Ostrihomská kapitula. Zohľadňujúc však ťažkosti na začiatku 15. storočia kvôli nezhodám medzi arcibiskupstvom a kapitulou,⁵⁴ pravdepodobne si to aj zaslúžili. Oproti tomu dočasné moratórium, odklad platenia dlhov na dobu 1 – 2 rokov u panovníka, si dokázali uplatniť viacerí. Na základe našich údajov však môžeme s istotou tvrdiť, že po uplynutí doby oslobodenia si peniaze od nich vymohli.

Ďalšou skúmanou otázkou je, či bola od roku 1397, čiže od spisomnenia zákona, daň vyberaná nepretržite (aj pred rokom 1397 sa tak stalo už trikrát! – pozn. a.). Na základe vyššie uvedených tabuliek sme síce už ako-tak na túto otázku odpovedali,

⁴⁵ ENGEL, Magyarország világi archontológiája I., s. 65.

⁴⁶ ERDÉLYI, László - SÖRÖS, Pongrác (eds). *A pannonhalmi Szent Benedek-rend története*. Kiadja a pannonhalmi Szent Benedek-rend. I.-XII. Budapest : Stephaneum nyomda, 1902-1916, VIII., s. 442.

⁴⁷ C. TÓTH, Norbert. A pozsonyi társaskáptalan kanonokjai 1425-ben (Az egyházi archontológia késztésének módszertana és gyakorlata). In *Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica*, 2013, č. 135, s. 116.

⁴⁸ „ab omni onere taxarum, collectarum et contributionum seu caritativi subsidii hactenus ipsis impositarum” – ZsO IV., č. 612 (DF 227678).

⁴⁹ „ab omni taxarum et caritativi subsidii petitione et solutione, et signanter a centum florenis auri pridem eisdem preposito et capitulo impositis et petitis” – tamže.

⁵⁰ Tamže.

⁵¹ Je možné, že panovník na tomto mieste nemyslel na daň z príjmov cirkvi, ale na iné dane, ktoré platila kapitula, o tom viď diktát panovníka z 22. februára 1418: ZsO VI., č. 1542. – Súčasne je rukopis dvoch listín celkom odlišný, respektíve text poslednej je až príliš ušľachtilý. V poslednom riadku textu vynechali miesto pre pečať, tiež forma kancelárskej poznámky je nezvyčajná. Práve preto považujeme za možné, že hovoríme o kancelárskom falzifikáte.

⁵² Dňa 3. mája 1415 už spomínaní ako niekdajší. Porov. C. TÓTH, Pozsonyi társaskáptalan, s. 116.

⁵³ C. TÓTH, A székes- és társaskáptalanok, s. 40.

⁵⁴ C. TÓTH, Szentistváni vizitáció, s. 14-16.

kvôli zjednodušeniu uvádzame všetky údaje na jednom mieste. Listinami teda vieme dokázať, že v rokoch 1397 - 1400, 1406, 1408, 1411 - 1413, 1419 - 1422, 1424 - 1427, 1429 - 1431, 1433⁵⁵ určite vyzbierali brannú daň vyrubenú na cirkevných hodnosťároch. To znamená, že v štyridsiatych rokoch v období medzi rokmi 1397 a 1437 práve v polovici - v rokoch medzi 1401 a 1405, v roku 1407, 1409, 1410, medzi 1414 a 1418, v roku 1423, 1428 a 1432 a medzi rokmi 1434 a 1437 - zatiaľ nevieme potvrdiť, že daň vymohli. V období medzi rokmi 1401 a 1405, keď sa konala vzbura a povstanie proti kráľovi Žigmundovi, z pochopiteľných dôvodov sa nezrealizovalo vymáhanie daní, v prípade ostatných rokov pravdepodobne za zdanlivé nevyberanie dane vďačíme nedostatku prameňov.

Ako sa vyrubenie dane uskutočňovalo? Naozaj každý rok boli zistené príjmy všetkých prepoštiev a archidiakonátov a na základe toho vypočítaná výška dane? Pri pohľade na sumy, ktoré zaplatili jednotlivé inštitúcie, je tento spôsob sotva uveriteľný. Bratislavská kapitula v rokoch 1398 až 1429, s výnimkou jediného roku, bola povinná vždy zaplatiť rovných dvesto zlatých. Údaj dokazujúci výnimku ešte silnejšie potvrdzuje, že suma bola konštantná. 6. júla 1399 päťkostolský biskup Valentín a správca kráľovskej komory, vesprímsky biskup Michal Kápolnai, kvôli chudobe kapituly a nedostatku zdrojov odpustil 30 zlatých z dane vo výške 200 zlatých, ktorú na nich vyrubili v záujme ochrany hraníc.⁵⁶ Citovaná listina, ako aj ďalšie, nižšie citované doklady poskytujú odpoveď aj na to, ako vyrubenie dane prebehlo. V spomínanej listine sa napríklad dočítame, že daň bola vyrubená na základe nariadenia, uváženia a regulovania vysokého kléru,⁵⁷ respektíve na základe listiny vydananej o dvadsať dní neskôr, okrem hlavných predstaviteľov kléru sa na rozhodnutí zúčastnili aj istí muži cirkvi.⁵⁸ Veci sa diali podobne aj o dvadsať, respektíve o tridsať rokov neskôr.

Vymenovaní zástupcovia výsadných sedmohradských cirkví sa 2. júna 1420 zhromaždili v dome farára Ondreja v Mediaș (pri Sibiu), aby prerokovali a vykonali nariadenie panovníka.⁵⁹ Nešlo však o nič iné ako kráľom vyrubenú daň na privi-

⁵⁵ Porov. s príkazom kráľa Žigmunda (*Commissio propria domini imperatoris*) vydanom v Basileji dňa 28. októbra 1433 všetkým obyvateľom Slavónie, ktorí platili záhrebskej kapitule desiatok: „vos decimas frugum et aliarum rerum decimabilium pretracto capitulo Zagradiensi vestri vestrorumque parte, ut premittitur, provenire debendis circa festum Beati Martini episcopi et confessoris, prout de iure et ex debito tenerimini memoratis dominis de capitulo Zagradiensi et ipsorum decimatoribus dare et solvere solvique et ministrari facere recusantes huiusmodi decimarum solutionem interdum ad festum Beati Georgii martiris et quandoque ad annum medium et aliquando ad plura temporis spatia prorogaretis et dissimularetis, per quod facta et negotia nostra tuitione regni nostri concernentia, que ex huiusmodi proventus dictarum decimarum expediri deberent [zdôraznil autor], sepeseplus negligenterur. Unde nos huiusmodi proventus decimales tum ex causa premissa, tum etenim propter [pres] criptorum factorum et negotiorum nostrorum tuitionem et defensam dicti regni nostri, ut premittitur, concernentiam, ad que iidem proventus debent in [...] sui parte per ipsum capitulum nostre solvi et ministrari maiestati celerem expeditionem per vos et vestros circa antedictum festum Beati Martini [...] debito obligamini extradari et ministrari volentes.“ - DF 256138.

⁵⁶ DF 228131.

⁵⁷ „iuxta dispositionem, moderationem et limitationem ... prelatorum“ - DF 228131.

⁵⁸ „iuxta moderationem et dispositionem prelatorum et virorum ecclesiasticorum“ - DF 273033 (26. júl [1399]).

⁵⁹ „pertractandis et expediendis certis negotiis edictum regie maiestatis concernentibus fuerunt congregati“ - *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I.-VII. Von Franz Zimmermann,

legované sedmohradské cirkvi,⁶⁰ ktorú si museli medzi sebou rozdeliť jednotlivé dekanáty. Ale ani po dlhotrvajúcej dišpute sa im nepodarilo sumu rozdeliť. Navyše, okrem toho, že sa Brašovčania poklonili pred kráľovskou mocou, protestovali, pretože ich zaväzovali na zaplatenie rovnakej sumy ako členov dekanátu v Sibiu, čo bolo práve o 150 nových zlatých viac, ako nimi vyplácaná čiastka.⁶¹ Sumu, ktorú mali odovzdať tieto dva dekanáty, je možné vypočítať pomocou jednoduchej kombinatoriky na základe ďalšej listiny. Spomínaní hodnostári sa opäť zhromaždili 8. apríla 1423, tentoraz v Sibiu a pred doktorom oboch právnických vied, ostrihomským súdnym vikárom Matúšom Vicedomini. Následne sa kapituly v Sibiu a Brašove medzi sebou dohodli o rozdelení dane vyrubenej kráľom na privilegované sedmohradské kostoly,⁶² a to nasledovne: Keďže z deviatich sedmohradských dekanátov kapituly v Sibiu a Brašove zastupujú tri, sibiunská má zaplatiť dve časti z troch, brašovská jednu časť.⁶³ Pre spomienku, v roku 1420 sa Brašovčania ponosovali, že: 1) majú zaplatiť rovnakú sumu ako v Sibiu; 2) suma je o 150 zlatých vyššia, než akú by mali zaplatiť – aspoň podľa nich. Ak akceptujeme nie samozrejmu tézu, že Brašovčania už v roku 1420 chceli túto sumu, ktorú vymohli v roku 1423, zaplatiť, tak jednoduchým matematickým postupom zistíme, že v roku 1420 dva dekanáty platili spolu 600 – teda každý po 300 – nových zlatých. Po dohode v roku 1423 Sibiunčania mali zaplatiť 400 a Brašovčania 200 nových zlatých (samozrejme, suma mohla byť aj nižšia).⁶⁴ Žiaľ, nevieme presne, v akej miere sa na vyrovaní tejto záťaže podieľalo šesť dekanátov patriacich pod právomoc sedmohradského biskupa. Domnievame sa, že podiel medzi šiestimi dekanátmi patriacimi pod sedmohradskú právomoc a dvoma patriacimi pod ostrihomskú právomoc bol podobne 2:1. Ak vychádzame z tejto tézy a zohľadníme predchádzajúce čísla, tak deväť dekanátov zaplatilo spolu 1800 – 1200, respektíve 600 – nových zlatých do kráľovskej pokladnice.

Na základe druhej listiny je možné ešte hmatateľnejšie objasniť, ako sa udialo vyberanie dane. Kráľ Žigmund 25. januára 1430 adresoval listinu z Bratislavy tamojšej kapitule, v ktorej oznámil, že spolu s vysokým klérom a s inými cirkevnými hodnostármi 14. februára v Stoličnom Belehrade budú rokovať o výške budúcoročnej vyrubenej brannej dane, ktorú majú zaplatiť cirkvi a kapituly na území Uhorského kráľovstva, a to kvôli vojenskej výprave voči nepriateľom štátu, momentálne proti husitom.⁶⁵ Preto odkázal všetkým predstaviteľom vysokého kléru a barónom, aby

Carl Werner, Georg Müller, Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Konrad G. Gündisch, Gernot Nussbächer. Hermannstadt : Ausschuss des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, 1892-1991. (ďalej UGDS) IV., s. 126.

⁶⁰ „in taxa nunc proxime per regiam maiestatem iam dictis novem decanatus in communi imposita” – tamže.

⁶¹ Tamže.

⁶² „de et super expensis et contributionis ac in taxis exorbitantibus clerum liberarum ecclesiarum partium Transsilvanarum communiter concernentibus” – UGDS IV., s. 186.

⁶³ Tamže.

⁶⁴ Ak vychádzame z toho, že Brašovčania mali pôvodne zaplatiť 50 zlatých, tak celá suma vychádza na 400 zlatých. Tá sa v roku 1423 modifikovala na podiel 267 a 133 zlatých.

⁶⁵ „nos unacum prelatibus et aliis viris ecclesiasticis regni nostri de et super facto ulterioris solutionis taxe ad ecclesias et capitula ipsius regni nostri Hungarie ratione exercitulis nostre expeditionis contra hostes et inimicos eiusdem regni nostri presertimque contra hereticos Huzitas necessario faciende, impositae et imponende, in civitate nostra Albaregali, ubi in festo Sancti Valentini martiris proxime

sa zúčastnili porady, keďže panovník mieni rokovať a rozhodovať.⁶⁶ Okrem toho kapitule prikázal, aby jednak neodkladne zaplatila daň, ktorú pod týmto titulom ešte skôr na nich vyrubil,⁶⁷ a aby poslala dvoch autoritatívnejších kanonikov v spomínaný deň do Stoličného Belehradu, aby tam mohli s ním (t. j. s panovníkom), s predstaviteľmi vysokého kléru a s inými cirkevnými hodnosťami rokovať o výške a zaplatení nasledujúcej dane.⁶⁸ Miestom rokovania, ak sa vôbec táto udalosť konala,⁶⁹ určite nebol Stoličný Belehrad, keďže kráľ do polovice mája neopustil Bratislavu, respektíve okolie mesta.⁷⁰

Určenie výšky dane – aspoň v prvých rokoch – sa ani zďaleka nemohlo konať bez sporov, čo dokladá aj príklad z roku 1399. Z príkazu panovníka adresovaného mačovským bánom Františkovi Bebekovi a Jánovi Marótimu, tiež oficiálom a obyvateľom na majetkoch päťkostolského biskupa a kapituly, sa dozvedáme,⁷¹ že panovník uzavrel dohodu s predstaviteľmi vysokého kléru a s inými cirkevnými hodnosťami vo veci polovice príjmov – ktorá prináležala jemu⁷² – preto prikázal bánom, aby vrátili biskupstvu a kapitule majetky, ktoré zabrali v mene polovice príjmov.⁷³

Z vyššie uvedených údajov vyplýva, že panovník stanovenie výšky dane, oproti textu zákona, ani zďaleka nežiadal určiť na základe ročného príjmu, ale určením dane poveril cirkevných hodnostárov. To znamená, že zlaté zaplatené jednotlivými cirkevnými inštitúciami pod titulom polovice príjmov sa ani náhodou nezodujú s polovicou ozajstných príjmov. Vyjadrené súčasťou terminológiou, išlo o akýsi priemerný poplatok. Zároveň, ak naozaj všetci platili v každom roku rovnakú sumu,

---

venturo modis omnibus constituemur” – DF 278001 (Cituje: DEÉR, Zsigmond honvédelmi politikája, s. 206, pozn.86).

⁶⁶ „quo etiam onnes prelatos et barones nostros ad nos accedere iussimus, certos facere volumus et habemus tractatus et dispositiones” – tamže.

⁶⁷ „taxam pecuniariam super vos et ecclesiam vestram ratione premissae nostre exercituali expeditionis per nos, ut prefertur, impositam” – tamže.

⁶⁸ „vosque tandem duos ex vobis potiores in dictam Albamregalem ad pretactum festum Beati Valentini martiris circa nostram maiestatem destinare et transmittere debeatis, nobiscum et cum aliis prelatibus et viris ecclesiasticis super premissa taxe ulteriori solutione seu solutionis debita limitatione tractaturi” – tamže.

⁶⁹ Na základe známych údajov sa vo februári nachádzali v Bratislave taverník Peter Berzevici (2. II. DF 202464), bratislavský župan Štefan z Rozhanoviec (2., 9. II. SCHMIDTMAYER, Richárd. A két Rozgonyi, idősebb és ifjabb István itineráriuma [1388? – 1443]. *Komárom-Esztergom Megyei Múzeumok Közleményei*, 2012, č. 18, s. 120), zástupca Vesprímskej kapituly lektor Peter Novai, ďalej sikulský župan Ján Jakč Kusalyi (6. II. DF 201248), kevský kastelán Matkó Tallóci (10. II. DF 270209), šopronský župan Ladislav z Kaníze (19. II. DL 12203, 20. II. DL 12205), predstaviteľ mesta Varasd (19. II. DF 287925, 20. II. DF 287928).

⁷⁰ ENGEL, Pál - C. TÓTH, Norbert (eds.). *Itineraria regum et reginarum (1382 – 1438)*. Budapest : MTA Történettudományi intézete, 2005, s. 125.

⁷¹ „eorumque officialibus ac hominibus in possessionibus et tenentibus episcopi Quinqueecclesiensis et capituli eiusdem constitutis et existentibus” – ZsO I., č. 5899 (5. jún 1399, DL 42710) – Porov. FEDELES, Tamás. A 14. század derekától Mohácsig. In FEDELES, Tamás - SARBÁK, Gábor - SÜMEGI, József (eds.). *A Pécsi Egyházmegye története I. A középkor évszázadai (1009 – 1543)*. Pécs : Fény Kft., 2009, s. 113.

⁷² „nos cum universis prelatibus et aliis viris ecclesiasticis ... pretextu occupationis medietatis omnium possessionum et proventuum earundem conventionem finalem seu conclusivam fecerimus” – tamže.

⁷³ Tamže.

vzniká otázka, o čom museli rokovať? Zmienené tri príklady, respektíve už spomínaná príhoda Vasvárskej kapituly, odkazujú na to, že i keď dohodnuté sumy dane môžeme považovať za konštantné, jednotliví platitelia, ak sa im podarilo úspešne argumentovať počas rokovania, mohli získať zmiernenie finančnej farchy. Systém je pravdepodobne možné predstaviť na prípade prepoštstiev premonštrátov, podľa ktorého mala rehoľa každý rok zaplatiť 1000 zlatých do kráľovskej pokladnice. Leský, alebo jasovský prepošta bol poverený, aby sa rozhodol, ako sa suma rozdelí medzi jednotlivé prepoštstvá. Súčasne to znamená i to, že pokladnica každý rok chcela vybrať, respektíve vybrala rovnakú sumu z dane vyrubenej na cirkevné inštitúcie pod názvom polovica príjmov. Ak je naša hypotéza správna, potom môžeme vypočítať približnú výšku takto vyberanej dane.

Na konci prvého desaťročia 15. storočia sa na území Uhorského kráľovstva nachádzalo 14 sídelných a 27 kolegiálnych kapitúl, 99 archidiakonátov i 8 dekanátov. Ostrihomska kapitula bola oslobodená, preto už ďalej s ňou nemožno počítať. Počet archidiakonov treba znížiť, keďže traja z nich boli aj prepoštami minor (archidiakon ostrihomskej sídelnej cirkvi (de Viride Campo), bodrogský archidiakon bol hájskym prepoštom, archidiakon vesprímskej sídelnej cirkvi bol prepoštom Kostola všetkých svätých vo Vespríme).⁷⁴ Na základe zaplatených súm uvedených v 2. tabuľke sa pravdepodobne nemôžeme veľmi myliť, ak priemerne spočítame za jednotlivé kapituly 150, za archidiakonáty 30 nových zlatých a za 8 dekanátov na území Sedmohradska 1800 nových zlatých. Ešte sme nehovorili o dvoch reholiach, ktoré tiež platili túto daň. Od premonštrátov bolo vyzbieraných 1000 nových zlatých, od benediktínov tiež aspoň podobná suma. (Viď tabuľku nižšie.) V súvislosti s naposledy spomínanými však musíme poznamenať, že podľa branných plánov v rokoch 1432/1433 bol pannonhalmský opát povinný vystaviť 25 kopijníkov na obranu Bratislavského hradu, ak by si to vyžiadala aktuálna situácia.⁷⁵ Ale napriek tomu ešte stále nevieme, či tak musel konať aj v predošlom období, či túto jeho povinnosť môžeme považovať za nówum branného plánu.

TAB. 3

<i>Inštitúcia</i>	<i>Priemerná suma</i>	<i>Cca. spolu</i>
Sídelné a kolegiálne kapituly (30)	150 nových zlatých	4.500 nových zlatých
Archidiakonáty (96)	30 nových zlatých	2.880 nových zlatých
Sedmohradské dekanáty (6+2)	?+400+200 nových zlatých	1.800 nových zlatých
Rehoľa premonštrátov	nestála suma	1.000 nových zlatých
Rehoľa benediktínov	nestála suma	1.000 nových zlatých
spolu: 11.180 nových zlatých		

⁷⁴ C. TÓTH, A székes- és társaskáptalanok, passim.

⁷⁵ DRH 1301 - 1457, s. 421, 430.

V jednom roku mohlo do pokladnice pribudnúť približne viac než 11 000 zlatých, takúto sumu mohol panovník niekomu prideliť. Vynára sa otázka, aká bola výška tejto sumy oproti ostatným príjmom štátu, respektíve na čo tieto peniaze postačili?

V porovnaní so štátnym „rozpočtom“ táto suma nebola značná, znamenala približne tridsatinu celkových príjmov. Štát zhruba toľko získal aj z daní siedmich saských stolíc (6500) a z daní Budína a Pešti (4600).⁷⁶ Ale ani napriek tomu ju nemôžeme považovať za bezvýznamnú. Poznáme výkazy žoldu vojsk poslaných v roku 1410 na severné hranice, aby predišli vpádu poľských vojakov. Podľa nich vtedy za 1 kopiju (3-členná vojenská jednotka) na 1 mesiac kráľovská pokladnica zaplatila 10 zlatých a mesačne vydržovala celkom 1100 kopijí.⁷⁷ Spomínaná suma 11 tisíc zlatých teda vystačila práve na mesačný žold takéhoto vojska s 1100 kopijami (3300 osôb).

Kto bol vyberačom daní, respektíve komu mali odovzdať vyrubenú sumu? Podľa textu zákona mala byť vyrubená daň cirkevných hodnostárov odovzdaná vyberačom daní, ktorých vymenovali kráľ, baróni a šľachtici spoločne.⁷⁸ Na základe prameňov to aspoň na začiatku určite tak fungovalo. V roku 1397 boli vyberačmi dane šarišský župan Šimon z Rozhanoviec a Tomáš z Kamenice, ich titul v listinách bol: „mediorum proventuum ecclesiasticorum episcopatus et capituli ecclesie Agriensis per ... Sigismundum regem ... pro tuitione confiniorum regni sui dari et solvi commissionem specialiter deputati collectores et exactores“.⁷⁹ Ten istý šarišský župan Šimon z Rozhanoviec sa aj v roku 1400 zúčastnil vyberania dane, jeho vtedajší titul bol: „exactorque mediorum fructuum et proventuum monasterium et ecclesiarum ordinis Premonstratensis in regno Hungarie existentium per ... regem specialiter deputatus“.⁸⁰ Z týchto uvedených rokov máme i dôkazy o tom, že daň vyberal niekto iný. V roku 1398 daň odovzdali dvornému rytierovi Mikulášovi, synovi Mikuláša z Héderváru,⁸¹ v roku 1399 bol vyberačom daní premonštrátov (*collector regie maiestatis*) jasovský prepošť Ján.⁸² Azda nekladíme na tieto údaje príliš ťažké bremeno ak tvrdíme, že vyberanie polovice príjmov cirkevných inštitúcií sa udialo pomocou inštitucionálneho vymenovania, respektíve pomocou ľudí (rytierov) z kráľovského dvora. Okrem týchto dvoch možností existuje aj tretí variant, podľa ktorého platili priamo správcom kráľovskej pokladnice. 11. septembra 1398 daň prebral Štefan Debrói,⁸³ 13. januára 1399 on a druhý správca kráľovskej pokladnice, nitriansky biskup Michal Kápolnai⁸⁴ a 15. októbra 1400 tak urobil správca pokladnice Michal

⁷⁶ ENGEL, A királyság jövedelmei, s. 29.

⁷⁷ C. TÓTH, Norbert. Az 1395. évi lengyel betörés. A lengyel-magyar kapcsolatok egy epizódja. In NEUMANN, Tibor - RÁCS, György (eds.). „Honoris causa.“ *Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Piliscsaba; Budapest : Budapest Főváros Levéltára, 2008, s. 480, 484.

⁷⁸ „quos pro ipsis mediis fructibus et proventibus colligendis ac ministrandis nos una cum baronibus et nobilibus regni nostri eligemus“ - DRH 1301 - 1457, s. 172.

⁷⁹ ZsO I., č. 5098 (DF 209978).

⁸⁰ ZsO II., č. 235 (30. apríl 1400, DF 234068).

⁸¹ ZsO I., č. 5245 (2. apríl 1398) - ENGEL, Magyarország világi archontológiája I., s. 492.

⁸² ZsO I., č. 6199 (15. december 1399).

⁸³ ZsO I., č. 5487.

⁸⁴ ZsO I., č. 5657.

Kápolnai, vtedy už vesprímsky biskup.⁸⁵ V jedinom prípade poznáme údaj na to, že panovník sumu z dane už vopred pridelil. Išlo o temešských županov, a tak peniaze museli odovzdať im.⁸⁶ Tento posledný prípad nás už uvedie do novovzniknutého daňového systému začiatkom 15. storočia. Od roku 1406, odkedy máme opäť doklady na platenie *taxa*, sa systém úplne zmenil.

Úvodné údaje len odkazujú na nový systém, ktorý v neskoršom období zažil tak veľkú kariéru. 26. júna 1406 si istý Florénčan, *Iohannes Thusingi*, mohol prevziať na základe splnomocnenia od panovníka⁸⁷ časť vyrubenej taxy Jágerskej kapituly.⁸⁸ 11. marca 1408 panovník prikázal Bratislavskej kapitule, aby v danom roku vyrubenu daň bez meškania odovzdala budínskemu mešťanovi *Wayserschenovi* alebo jeho človekovi. Za menom mešťana sa nachádza príznačný výraz „náš vyberač tridsiatku“ (*tricesimatori nostro*), i keď tento výraz bol vyškrtnutý a pod slovom uvedené aj bodky.⁸⁹ Pôvod osoby uvedenej v predchádzajúcej listine sa viaže na komesa soľnej komory a temešského župana Pipa z Ozora (Florenčia),⁹⁰ kým predpokladaný úrad (tridsiatnik) druhú osobu na komesa *tricesimarum* Marka z Norimbergu.⁹¹ Žiaľ, o týchto dvoch ľuďoch nevieme viac, a preto nie je možné bližšie spresnenie údajov. Aj napriek tomu si na základe listín môžeme byť istí v jednej veci - panovník im túto daň pridelil z nejakého dôvodu.

Ďalší príklad pochádza tiež z roku 1408, listina bola napísaná len o tri dni skôr ako naposledy spomínaný dokument. 8. marca prikázal panovník Vašvárskej kapitule, aby daň vyrubenu na ich kostol, ktorú v tomto roku výnimočne znížil na polovicu, čiže 100 nových zlatých, odovzdala na Veľkú noc prepoštovi Csázmy, ktorému túto sumu pridelil ako výplatu.⁹² Podobným spôsobom získal svoj podiel aj krajinský sudca Peter z Perína⁹³ v roku 1420 a aj bratislavskí župani Štefan a Juraj z Rozhanoviec.⁹⁴ Nechýbajú ani pramene dokazujúce fakt, že sa význam zák. čl. v praxi každodenného života nestratil. Na vojenské účely dostali z polovičnej dane cirkvi aj Stibor mladší v roku 1419,⁹⁵ Albert Ungi z Michaloviec v roku 1421,⁹⁶ 1422⁹⁷ a v roku 1424,⁹⁸ tiež kevský kastelán Matkó Tallóci v roku 1429.⁹⁹ Samozrejme, po-

⁸⁵ ZsO II., č. 555.

⁸⁶ ZsO I., č. 5559 (15. november 1398).

⁸⁷ „auctoritate regia mediante nobis in hac parte attributa“ - ZsO II., č. 4836 (DL 42890).

⁸⁸ Tamže.

⁸⁹ ZsO II., č. 5981 (SNA, SaBk, H-8-136 = <http://monasterium.net> č. 629).

⁹⁰ ENGEL, Magyarország világi archontológiája I., s. 180.

⁹¹ ENGEL, Magyarország világi archontológiája I., s. 176.

⁹² „pro suo sallario“ - ZsO II., č. 5977 (DF 279137).

⁹³ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Vid' listinu č. 1! (1. jún 1420) - Peniaze si v jeho mene prevzal Pavol Bissenus z Mojzesova, krajinský sudca sa 2. júna 1420 nachádzal v Ugočskej župe v Szőlósi. (ZsO VII., č. 1782).

⁹⁴ „pro sallario nostro exercituali“ - DF 273608, (11. apríl 1426); ich druhá výplata 21. apríl 1426 (DF 228255).

⁹⁵ „pro exercituali expeditione“ - ZsO VII., č. 698 (24. jún 1419, DF 228421).

⁹⁶ „pro continuandis et exequendis servitiis ... Sigismundi ... regis ... exercitualiibus“ - TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Vid' listinu č. 2!

⁹⁷ „pro gentium exercitualiium levatione“ - ZsO IX., č. 278 (8. marec 1422).

⁹⁸ ZsO XI., č. 48 (16. január 1424).

⁹⁹ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Vid' listinu č. 21 (27. február 1429).

známe aj ďalšie pramene, ktoré potvrdzujú, že vyberaním dane bol poverený niekto z kráľovského dvora: v roku 1425 to bol Ján Kapláti,¹⁰⁰ v roku 1427 Mikuláš Gróf z Pezinku.¹⁰¹

Poznáme jediný údaj, ktorý na prvý pohľad nezapadá do opísaných prípadov. V roku 1422 kráľ Žigmund povolil Stoličnobelehradskej kapitule, aby daň, ktorú vyrubil ako v minulosti, tak i v aktuálnom roku aj na ostatné cirkvi¹⁰² nezaplátila. Namiesto toho od nej panovník žiadal odpustenie pokuty Ondrejovi Csapimu a jeho nevlastným synom, synom Juraja Kissa z Battyánu: Ladislavovi a Albertovi, respektíve jeho manželke, Kataríne, matke spomínaných osôb, ktorí mali kapitule zaplatiť peňažnú pokutu v rôznych súdnych procesoch. V opačnom prípade mala daň zaplatiť.¹⁰³ Protirečenie je len zdanlivé, lebo Ondrej Csapí, ako aj vyššie vymenované osoby, bol členom kráľovského dvora, špeciálnym familiárom panovníka,¹⁰⁴ preto odpustenie pokuty bolo prakticky zvláštnym spôsobom pridelenia výplaty.

Daň, ktorú naše pramene pomenúvajú len ako brannú daň – ako súborný výraz – a ktorá pozostávala teoreticky z polovice príjmov cirkevných hodnostárov, ale prakticky bola o čosi nižšia, bola vyrubená na základe dohody, platila skupina strednej cirkevnej vrstvy. Právom teda vzniká otázka, ako podporoval vysoký klérus ochranu pohraničia? Dlhšiu dobu je známe, že rôzne branné plány vzniknuté v dobe panovania kráľa Žigmunda pri ochrane štátu počítali s bandériami hlavných kňazov. Najstarší podobný návrh zvykneme datovať do rokov 1415 – 1417, v tomto pláne – keďže v súlade s vojnovou situáciou vymenovali vojská usmernené len na protiturecký front – sa nachádzalo len vojsko sedmohradského biskupa spolu so 150 kopijami.¹⁰⁵ Ďalší plán vznikol v rokoch 1432/1433 a vďaka odlišnej situácii. Vytvorených bolo sedem rôznych branných okruhov a stretávame sa už s menami skoro všetkých biskupstiev: v smere k rieke Úny vránsky prepošt a záhrebský biskup, každý s jedným bandériom, v smere k Ozore bosnianský biskup so 100 jazdcami a päťkostolský biskup s jedným bandériom, v smere k Temešu a Severínu kaločský, varadínsky a čanádske biskup, v smere k valašským časťam mal sedmohradský biskup svoje bandérium, na ochranu Bratislavského hradu vystavili vesprímsky a rábsky biskup 50-50 a pannonhalmský opát 25 kopijníkov, nakoniec na fronte proti husitom stáli čakajúc na útok po dve banderiá ostrihomského arcibiskupa a jágerského biskupa.¹⁰⁶ V zozname sa nachádzajú okrem hlavných cirkevných predstaviteľov Dalmácie banderiá vystavené korbávkym, belehradským, nitrianskym, sriemskym, váckým a zenggským biskupom. Niektorí z týchto biskupov neboli povinní vystrojiť vojakov kvôli chudobe svojej diecézy, ale v prípade

¹⁰⁰ TÓTH - LAKATOS - MIKÓ, A pozsonyi prépost. Vid' listinu č. 19 (12. apríl 1425).

¹⁰¹ DF 228058 (2. jún 1427).

¹⁰² „duobus, proxime scilicet preterito et presenti annis vobis taxam exercitualem per nos super, sicuti super alias dicti regni nostri ecclesias impositam” – ZsO IX., č. 743 (1. júl 1422).

¹⁰³ Tamže – Predchádzajúce udalosti dokladá ZsO IX., č. 127 (7. február 1422).

¹⁰⁴ RÁCZ, György. Egy főnemesi család eredete és „pályakezdeése”. A Batthyányak az Anjou- és Zsigmond korban. In NEUMANN, Tibor - RÁCZ, György (eds.). „Honoris causa.” *Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Piliscsaba; Budapest : Budapest Főváros Levéltára, 2008, s. 345; ENGEL, Magyarország világi archontológiája II., s. 49.

¹⁰⁵ DRH 1301 – 1457, s. 398.

¹⁰⁶ DRH 1301 – 1457, s. 418-421.

ostatných biskupov, v prvom rade nitrianskeho a vácskeho biskupa, ešte nemáme odôvodnenú ich absenciu.¹⁰⁷

Samozrejme, vymenovaní cirkevní hodnostári bandériá nevystavali zo svojich súkromných majetkov – i keď občas i z toho –, ale z príjmov cirkvi. Tieto príjmy v prvom a najdôležitejšom rade pochádzali z desiatku a z deviatku,¹⁰⁸ z ktorých cirkevní predstavitelia vystavali svoje bandériá.¹⁰⁹ Napríklad 22. apríla 1436 panovník vo svojom diktáte prikázal dekanom Sedmohradskej diecézy z Beszterce a Király, aby zaplatili sedmohradskému biskupovi jemu prináležiace príjmy, lebo biskup je povinný z týchto peňazí vystaviť bandérium na ochranu Sedmohradska proti tureckým vpádom.¹¹⁰ Celý tento systém nebol novinkou, veď skôr spomínané plány pravdepodobne chceli ustáliť už dávnejšie fungujúcu situáciu. Bandériá arcibiskupov a biskupov kráľ Žigmund využil už aj začiatkom svojho panovania, a to nielen na ochranu pohraničia, ale aj v prípade útokov.¹¹¹ Z toho vyplýva, že vojenská funkcia cirkevných predstaviteľov nemohla byť otázná, už ani kvôli ich vysokej štátnej

¹⁰⁷ Vznikla hypotéza, že v dobe vyhotovenia zoznamu boli tieto sídla uprázdnené, ale nedá sa to potvrdiť. Porov. ENGEL, Magyarország világi archontológiája I, passim, respektíve C. TÓTH, Norbert. A főpapi székek betöltésének gyakorlata Zsigmond király uralkodása alatt. In *Gazdaság és Társadalom*, 2012, č. 4 küllönszám, s. 118, 2. tabuľka.

¹⁰⁸ Porov. rozdelenie príjmov Ostrihomskej arcidiecézy v rokoch 1418 – 1419, C. TÓTH, Norbert. (Ne) obsadenie ostrihomskeho arcibiskupského stolca v rokoch 1418 – 1423. In *Studia Historica Tyrnaviensia*, 2011, roč. 13, s. 74.

¹⁰⁹ Elemér Mályusz v jednej zo svojich prác odkazujúc na čl. 19 zákona z roku 1439 napísal, že po smrti kráľa Žigmunda hlavní kniazi dosiahli u kráľa Albrechta, „aby zase oni mohli postaviť bandériá na základe starých zvyklostí, čiže aby oni mohli vykonať tú vojenskú službu, ktorú panovník obstaral žoldnieri alebo kráľovským bandériom. Súvislosť medzi zdanením cirkevných hodnostárov a zrušením povinnosti vystrojenia bandérií je jednoznačná, podobne aj medzi zabezpečením daňového oslobodenia a obnovením vojenskej záťaže. Dekrét z roku 1439 ... významne zdôrazňuje súvislosť.“ Vyššie duchovenstvo „má znovu príležitosť na udržanie brannej moci v dávnej veľkosti a vďaka tomu môžu svoj vplyv uplatniť v riadení budúcnosti štátu“. (MÁLYUSZ, Elemér. A magyar rendi állam Hunyadi korában. In *Századok*, 1957, roč. 91, s. 48-49). – Z nami citovaných údajov je jasné, že o tom nemôžeme ani hovoriť, vysoký klérus bol *povinný* v celom období bandérium vystrojiť a zúčastňovať sa na rôznych výpravách panovníka. Kráľovské zdanenie sa týkalo len strednej cirkevnej vrstvy, ako sa píše v samotnom zák. čl. 19.

¹¹⁰ „pro defensione et connumeratione partium nostrarum Transsilvanarum banderium suum sive gentes suas exercitiales contra rabidos insultus perfidorum Turcorum easdem partes nostras et ipsarum confinia devastantium levare et transmittere debet atque teneri“ – UGDS IV., s. 600.

¹¹¹ Dňa 9. februára 1395 tiahol ostrihomyší arcibiskup spolu s kráľom do Moldvy (ZsO I., č. 3815); 16. apríla 1400 jagerský biskup so svojimi familiármi pobýval pri hrade Barkaszád (ZsO II., č. 207); 21. júla 1411 sa záhrebský biskup spolu s panovníkom chystali k Šibeniku (ZsO III., č. 727); 31. augusta 1415 záhrebský biskup spolu so svojím vojskom táboril pri Sáve (ZsO V., č. 978); 24. júna 1422 oddiely päťkostolského biskupa bojovali v Čechách (ZsO IX., č. 715-716); 12. mája 1423 bandérium sedmohradskeho biskupa bojovalo vo Valašku (ZsO X., č. 589); 9. júna 1424 bandérium ostrihomskeho arcibiskupa tiahlo do Čiech (NAGY, Imre - NAGY, Iván - VÉGHÉLY, Dezső - KAMERER, Ernő - DÓRY, Ferenc - LUKSICS, Pál (eds.). *Codex diplomaticus domus senioris comitum Zichy de Zich et Vásonkeő. A zichi és vásonkői gróf Zichy-család idős ágának okmánytára*. I.-XII. Budapest : Magyar Történelmi Társulat, 1871-1931 [ďalej Zichy] VIII., s. 177); 13. júna 1425 bandérium päťkostolskeho biskupa tiahlo do Čiech (ZsO XII., č. 670.); 7. septembra 1425 bandérium záhrebskeho biskupa tiahlo do Čiech (ZsO XII., č. 1008); 13. júna 1426 bandérium päťkostolskeho biskupa tiahlo do Valaška (Zichy VIII., s. 4., reg. DL 80052); 29. septembra 1429 bandérium varadínskeho biskupa tiahlo do Čiech (Zichy VIII., s. 369, reg. DL 80231); 19. júna 1437 bandérium jagerskeho biskupa obraňovalo interné časti štátu proti husitom (DL 83694).

funkcii. To ale znamenalo, že ich vojská sa museli zúčastniť vojenských akcií panovníka, a to bez zvláštnych inštrukcií. Dva plány pravdepodobne zmenili len to, že presne uviedli, kto proti ktorému nepriateľovi má bojovať. Na tomto mieste máme možnosť iba na zmienku o tom, že panovník mnohokrát získal ďalšie financie od cirkevných predstaviteľov, ktoré použil na ochranu pohraničia tým, že nenechal obsadiť hlavnú pozíciu niektorej cirkevnej diecézy a spravovaním príjmov poveril svetských úradníkov.¹¹² K tejto téme viď údaje v Tabuľke č. 4 (V nej sú uvedené teoretické príjmy z brannej dane vyrubenej hlavným kňazom v obyčajnom, respektíve v troch neobyčajných rokoch¹¹³ - veď zo svojich príjmov museli vyzbrojiť aj svoje vojská. Pod pojmom obyčajný rok sa chápe, že ani jedno kreslo cirkevného predstaviteľa nie je prázdne, kým v opačnom prípade viac kresiel je neobsadených, ale panovník vymenoval svetských úradníkov na spravovanie príjmov, čiže celú sumu príjmov dostala kráľovská pokladnica.)

TAB. 4

„Obyčajný rok“	„Neobyčajné roky“		
	1407	1410	1434/1435
Polovička príjmov diecéz: ~ 55 tis. zlatých	ostrihomské a kaločské arcibiskupské kreslo, jágerské, sriemske, vácske biskupské kreslo a vránske prepošstvo neobsadené: polovica príjmov + 25 tis. = 75 tis. zlatých	Kaločské arcibiskupstvo, Jágerské, Vesprímske biskupstvo a Vránske prepošstvo neobsadené: polovica príjmov + 9.250 = 64 tis. zlatých	Kaločské arcibiskupstvo, Cenadské, Vácske, Varadínske, Záhrebské biskupstvo a Vránske prepošstvo neobsadené: polovica príjmov + 23.500 = 73 tis. zlatých
Daň zaplatená strednou cirkevnou vrstvou: ~ 11 tis. zlatých	11 tis. zlatých	11 tis. zlatých	11 tis. zlatých
spolu: 66 tis. zlatých	86 tis. zlatých	75 tis. zlatých	84 tis. zlatých

Na základe citovaných údajov jasne vidíme, že výška dane vyrubenej strednej vrstve cirkevných hodnostárov v každom roku znamenala vážnu finančnú záťaž pre jednotlivé inštitúcie. Tak v tejto práci skúmaná Bratislavská kapitula v období medzi rokmi 1397 a 1437 musela zaplatiť skoro 8000 zlatých do kráľovskej pokladnice. (A to nehovoríme o tých peniazoch, ktoré na základe príkazu kráľa museli

¹¹² Otázkou sme sa prednedávnom podrobne zaoberali, viď C. TÓTH, Főpapi székek betöltése, s. 112-114.

¹¹³ Žiaľ, nemáme dostatočné množstvo prameňov na to, aby sme mohli presnejšie určiť príjmy jednotlivých cirkevných hodnostárov. Jediným východiskom, ktoré veľmi opatrne môžeme použiť aj v tejto otázke, sú sumy, ktoré zaplatili jednotlivé diecézy pápežskej komore (*servitium commune*), veď väčšinou znamenali asi pätinu-šestinu ročného príjmu vyššieho duchovného (LUKCSICS, József. *Középkori pápai adókönyvek*. Budapest : Szent István-Társulat, 1908, s. 4). Zoznam príjmov vyhotovený na základe týchto údajov viď C. TÓTH, Főpapi székek betöltése, s. 117, 1. tabuľka.

z času na čas odovzdať.¹¹⁴) Je potrebné povedať, že pre pokladnicu táto daň nebola najdôležitejším príjmom. Avšak spolu s vojakmi, ktorých jednotliví predstavitelia vysokého kléru vyzbrojili, respektíve so zabranými príjmami neobsadených kresiel v niektorých diecézach, išlo o značnú sumu, a to aj napriek tomu, že celá suma spolu nedosiahla ani 100 tisíc zlatých.¹¹⁵

Preložila Bea Vida

SUMMARY

The Church's Participation in the Defence of Hungary. The Implementation of the Legal Article No. 63/1397 by Way of Example of the Bratislava Chapter

“The country's barons and nobles obliged each church to pay half of all of its income to protect the frontier zone of the state as long as the present war against the pagans is fought; and the state's inhabitants to pay half the tithe, which is part of the subjects' incomes belonging to the church, only to those who had been selected to collect this money. This tax income can be used exclusively for the defence of the state's frontier zone.” In October 1397 in these words a special tax for the church was introduced at the meeting in the city of Temesvár. The church was obliged to pay half of all of its income to tax collectors appointed by the king for the monarch. In order to make the implementation of the legal article smoother, the privileges of King Louis dated 1351 (no. 65) were interrupted, or rather it was ordered that the tithe could not be paid in kind until the end of war with the Turks. At least the taxed part had to be paid in cash.

The first known tax payment by church dignitaries dates back to 1393: on 12 February King Sigismund confirmed that the Leles provost Dominik had paid the royal tax. On 12 June 1396 the former ordered Premonstratensian provosts to pay due to the then campaign against the Turks and other enemies of the state.

Based on the aforesaid information it is needless to prove that the 1397 legal article no. 63 only fixed a long-standing practice. In addition, it allowed the monarch to have his people collect this tax for the royal treasury on annual basis. The fact that the tax was really collected can be simply proved by the acquittances in the Private archives of the Bratislava chapter.

How was the tax imposed? Was the information on the incomes of all provostries and archdeaconries really gathered every year to calculate the tax amount?

¹¹⁴ Porov. so spomínanou a citovanou kvitanciou vydanou arcibiskupom Jurajom Pálóciom (22. február 1437, Budín. SNA, SaBk, H-8-140 aj <<http://monasterium.net>> č. 633).

¹¹⁵ Je inak pozoruhodné, že sa pri spôsobe zdaňovania vlastne uplatnil systém tzv. anátnych poplatkov, ktoré nižší preláti, podliehajúci kolačnému právu Svätej stolice, odvádzali do pápežskej komory – aj v tomto prípade išlo o jednu polovicu ročného príjmu z prvého roku držby úradu a benefícia. Tu však príjmy putovali kráľovskému eráru.

Looking at the sums paid by individual institutions, this method can be hardly believable. With the exemption of one year, from 1398 up to 1429 the Bratislava chapter was obliged to pay the annual tax of two hundred golden ducats precisely.

Contrary to the letter of the law, the king by far did not require to calculate the tax amount on the basis of annual income. He commissioned church dignitaries to assess the tax. This means that the money paid by individual church institutions as half of their incomes was not at all tantamount to the half of their real incomes. Expressed in current terminology, it was a sort of average fee.

Who were the tax collectors or who were the church institutions to deliver the imposed tax to? According to the letter of the law, the tax was to be paid to tax collectors appointed by the king, barons and nobles together.

Based on the preserved data it is clear that the amount of the tax annually imposed on the middle class church dignitaries constituted a serious financial burden for the church institutions. Thus, from 1397 to 1437 the Bratislava chapter had to pay almost 8,000 golden ducats to the royal treasury. It must be said, however, that this tax was not the most important king's income. On the other hand, along with the soldiers having been armed by individual representatives of the high clergy and with the seized incomes of vacant sees in some dioceses, it was a considerable sum of money, even though the final amount totalled less than 100,000 golden ducats.

Dr. Norbert C. Tóth, PhD
MTA-HIM-SZTE-MNL OL Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
1014 Budapest; Úri utca 54-56
email: ctoth.norbert@gmail.com